

Ostatnia, czwarta część dotyczy czasów świętych. Rozpoczyna tę część opracowanie R. Rubinkiewicza o starożytnych kalendarzach Bliskiego Wschodu. Następnie S. Bielecki zajmuje się starotestamentalnymi kalendarzami liturgicznymi. Opracowanie H. Witczyka najpierw omawia codzienną służbę Bożą sprawowaną w świątyni jerozolimskiej, a następnie dni święte: szabat i nów księżyca oraz czasy święte: rok szabatowy i rok jubileuszowy. Następne dwa opracowania omawiają poszczególne święta obchodzone przez Izraelitów opisane w Biblii. Najpierw A. Paciorek omawia najstarsze święta w Izraelu (Pascha, Massot, Święto Tygodni i Święto Namiotów). Natomiast zamykające tę część opracowanie S. Szymika dotyczy późniejszych świąt żydowskich (Dzień Pojednania, Poświęcenie Świątyni oraz Święto Losów).

Poziom naukowy poszczególnych opracowań jest różny. Większość z nich jest na bardzo wysokim poziomie. Artykuły napisane są w sposób przystępny, zrozumiały dla szerszego kręgu odbiorców. Dzieło to jest cennym przyczynkiem do rozpowszechniania i popularyzacji wiedzy o instytucjach Starego Testamentu, tak potrzebnej dzisiaj, gdy coraz więcej osób interesuje się Pismem Świętym. Dzięki tej pozycji łatwiej można zrozumieć realia i sposób sprawowania ofiar starotestamentalnych, a to w dalszej kolejności prowadzi do lepszego zrozumienia ofiary Jezusa Chrystusa.

Poziom edytorski tej pozycji jest dobry. Dobrej jakości papier i wyraźny druk ułatwiają lekturę tego wartościowego dzieła. A już sama okładka, która ukazuje ofiarę Noego (fragment fresku Michała Anioła z Kaplicy Sykstyńskiej), wprowadza w tematykę tego dzieła i zachęca do lektury.

Ks. Maciej Basiuk

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2003, t. 36, z. 2, s. 546–549

Mariusz Rosik, KU RADYKALIZMOWI EWANGELII. STUDIUM NAD WSPÓLNYMI LOGIAMI JEZUSA W EWANGELIACH WEDŁUG ŚW. MATEUSZA I ŚW. MARKA, Wrocław 2000, 188 s.

Autora interesują tylko te logia, które występują w dwóch pierwszych ewangeliiach kanonicznych, a których brak w Łk i J. Takie sprecyzowanie zagadnienia zwraca uwagę na szersze tło poruszanego w książce zagadnienia. Autor zestawia z sobą te teksty kanoniczne, które – według dość powszechnie przyjmowanej dziś hipotezy dwóch źródeł – wywodzą się z tradycji znanej Mateuszowi i Markowi, nie zajmuje się natomiast tymi logiami, które – zgodnie z ową hipotezą – pochodzą ze źródła mów Pańskich (czyli ze źródła Q), a które są obecne u Mt i Łk. Wyniki badań autora, zamieszczone w niniejszej pracy, potwierdzają hipotezę dwóch źródeł, choć, jak on sam zastrzega, nie wystarczą do jej obrony.

Książka składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy z nich, zatytułowany „Relacja Mt – Mk w świetle współczesnych badań”, przedstawia dzisiejszy stan badań nad problemem synoptycznym. W kolejnym rozdziale „Logia Jezusa wspólne dwóm pierwszym ewangeliiom – charakterystyka literacka i analiza egzegetycz-

na” zostało taksatywnie wymienionych i omówionych jedenaście logiów Jezusa, występujących w dwóch pierwszych ewangeljach kanonicznych i tylko w nich. Rozdział trzeci, noszący tytuł „Logia: źródła i sposoby ich wykorzystania przez ewangelistów” retrospektywnie rekonstruuje drogę logiów, wskazując na ich źródła. Ostatnia część książki „Teologia logiów”, prezentuje wkład ewangelistów w brzmienie słów Jezusa w dwóch pierwszych ewangeljach kanonicznych. Została tu ukazana interpretacja poszczególnych logiów narzucona przez Mt i Mk, a także – przez odniesienie ich treści do zasadniczych tematów tych ewangelii – jej cel.

Motywnie determinującym pracę autora jest stwierdzenie, że logia Jezusa, przekazane przez ewangelie, znajdują się najbliżej nauczania Jezusa historycznego. Zdanie to wskazuje na cel książki, którym jest ukazanie źródeł dla logiów wspólnych Mt i Mk. Zabieg ten umożliwi dotarcie, jeśli nie do *ipsissima verba Iesu*, to przynajmniej do *ipsissima intentio Iesu*. Autor wyznacza następujący kierunek badań: jako że słowa wypowiedziane przez Jezusa w czasie Jego ziemskiego życia były w rozmaity sposób interpretowane, przy czym szczególne znaczenie miało tu popaschalne doświadczenie Kościoła pierwotnego, a ponadto każdy z ewangelistów posiadał i przekazał, zgodnie z zamierzonymi celami i potrzebami słuchaczy, swój – różniący się od pozostałych – obraz Jezusa, według którego interpretował Jego słowa, należy zatem oczyścić zawarte w ewangeljach logia z naleciałości interpretacyjnych, co pozwala zbliżyć się do *ipsissima verba Iesu*, czyli do tytułowego radykalizmu Ewangelii głoszonej w Palestynie przez Jezusa z Nazaretu. Dotarcie do jak najbardziej autentycznego tonu wypowiedzi Jezusa ma – według zamysłu autora – doprowadzić do nowej, wzorowanej na pracy ewangelistów, ich interpretacji, dostosowanej do potrzeb ludzi żyjących w obecnej epoce.

Zarysowany kierunek poszukiwań doprowadza autora do wspólnej treści teologicznej logiów. Zauważa on, że ich tematyka koncentruje się wokół dwóch głównych zagadnień. Pierwszym z nich jest chrystologia, która przedstawia Jezusa jako Mesjasza, który jest posłany przede wszystkim do Izraela, który będzie cierpiał i który – jako nowy Mojżesz – posiada określony stosunek do Prawa Starego Testamentu. Eklezjologia – drugie z głównych poruszanych w logiach zagadnień, traktuje prawdę o Kościele paralelnie w stosunku do chrystologii. Eklezjologia słów Jezusa wyraża prawdę o Kościele jako uniwersalnym środowisku zbawienia, traktuje o cierpieniu uczniów i prezentuje negatywny stosunek Kościoła do synagogi. Ponadto wspólną cechą tych wypowiedzi Jezusa jest ich ostry ton, zgodnie z którym historyczny Jezus jawi się jako nauczyciel wymagający i surowy.

Obok treści wspólnej autor zauważa także różnice w interpretacji logiów przez Mt i Mk. W Mk wypowiedzi Jezusa zawierają treści dotyczące cierpienia, mają charakter parenetyczny, komentują dokonany znak bądź są przez znak potwierdzane. Dla Mt podstawowym zagadnieniem jest stosunek Jezusa do starotestamentowego Prawa.

To, co uderza czytelnika po lekturze kilku pierwszych stron książki, to bogactwo wykorzystanej literatury, której autor używa w sposób krytyczny, wykorzystując wiele prac z zakresu swojej dziedziny podczas analizy każdego problemu. Nie odbiera to jednak jego pracy charakteru twórczego: indywidualny wysiłek autora, będący wypadkową jego gruntownych studiów nad poruszonymi w niniejszej pracy zagadnieniami, jest łatwo dostrzegalny.

Interesująca i dosyć śmiała jest podjęta przez autora problematyka – usiłowanie dotarcia jak najbliżej *ipsissima verba Iesu*. Dotarcie do takiego brzmienia słów, jakie miały one, gdy padały z ust Jezusa, a przynajmniej jak najbliżej ich pierwot-

nego brzmienia, jest – jego zdaniem – możliwe dzięki dotarciu do źródeł wspólnych dwóm pierwszym ewangeliom kanonicznym. Źródła te można wyodrębnić z tekstu poszczególnych perykop zawierających jeden z jedenastu występujących w Mt i Mk logiów przez zabieg oddzielenia tradycji od redakcji, przeprowadzany za pomocą czterech kryteriów, pozwalających oddzielić pracę redaktora od materiału źródłowego; te kryteria to: słownictwo, styl, technika kompozycji tekstów oraz centralne idee teologiczne.

Z zagadnieniem tym jest związane ustosunkowanie się autora do hipotezy dwóch źródeł. Mimo jego usiłowań, by uniezależnić problem badawczy od jednej z wielu hipotez, jego badania zdają się potwierdzać istnienie dwóch zasadniczych źródeł ewangelii: autor, podsumowując swoje poszukiwania dotyczące tego problemu, uznaje, że Mk była podstawowym źródłem dla Mt, nie wykluczając przy tym istnienia innych źródeł własnych dla Mt. W tym kontekście falsyfikuje też hipotezę wspólnego źródła dla obu ewangelii, która może zostać wyprowadzona z badań przez niego przeprowadzonych.

Bardzo ciekawe są wnioski, do których dochodzi autor, szukając cech łączących logia wspólne dla Mt i Mk. W tym kontekście zostaje wyjaśniony tytuł książki, która ukazuje pierwotny radykalizm nauczania Jezusa. Specyficznym bowiem motywem, wspólnym dla wszystkich omawianych wypowiedzi Jezusa, jest ich surowy ton, w którego świetle nauczanie Mistrza z Nazaretu charakteryzuje właśnie ów radykalizm. Gdyby więc spróbowano – mówi autor – dokonać odtworzenia obrazu historycznego Jezusa tylko na podstawie analizowanych logiów, stwierdzono by, że był On bardzo radykalnym Nauczycielem i surowym, ostro piętnującym błędy prorokiem. Taki ton nauczania wskazuje na niezwykle autorytet, którym cieszył się Jezus, o czym świadczy choćby stosowana przez Niego wykładnia Prawa Starego Testamentu, niezgodna z nauczaniem Jemu współczesnych szkół, gdzie zwraca On uwagę na ducha Prawa, który odzwierciedla pierwotny zamysł Boga. Zostały również przedstawione przyczyny tak radykalnej postawy Nauczyciela, których autor upatruje w niezrozumieniu, jakie towarzyszyło Jego mesjańskiemu posłannictwu (upatrywanie w Jezusie Mesjasza o charakterze politycznym czy też próba wykluczenia z Jego misji elementu cierpienia). Radykalizm Jezusa staje się bardziej zrozumiały, kiedy zostanie odniesiony do szeroko pojętego kontekstu: Jezus – Zbawiciel – ofiaruje człowiekowi zbawienie, ale i żąda od niego współpracy oraz spełnienia określonych wymagań. Natomiast ostry ton wypowiedzi Mistrza przypomina nauczanie proroków, którzy w trosce o naród piętnowali grzechy jednostek, kierując swe napomnienia do wszystkich, a nie tylko do winnych.

Dużym ułatwieniem o charakterze praktycznym jest zamieszczenie w zakończeniu każdego z rozdziałów krótkiej konkluzji, stanowiącej szczegółowe podsumowanie pracy nad danym zagadnieniem, zawierające najważniejsze wnioski. Podobny charakter ma zakończenie książki, gdzie w sposób schematyczny zostały przedstawione zasadnicze wnioski z badań przeprowadzonych przez autora.

Wydaje się, że tak obszerne przedstawienie problemu synoptycznego dla celów niniejszej pracy nie było konieczne, tym bardziej że sam autor w kolejnych jej rozdziałach, zachowując pewną konieczną dozę ostrożności, zauważa, iż wyniki jego badań zdają się potwierdzać hipotezę dwóch źródeł. Jednak – z punktu widzenia studenta – rozdział I jest bardzo dobrą kompilacją współczesnego stanu badań nad kwestią synoptyczną i ułatwia, dzięki swemu syntetycznemu charakterowi i komunikatywnemu językowi, pogłębienie wiedzy w tej dziedzinie.

Uważam, że warto sięgnąć po książkę ks. M. Rosika. Dla każdego, kto posiada już pewną wiedzę na temat Pisma Świętego, może to być źródło służące poszerzeniu czy uzupełnieniu swoich wiadomości oraz pełniejszemu zrozumieniu sensu niektórych fragmentów ewangelii. Obraz Jezusa, zarysowany w tej pracy, jak również szczegółowa egzegeza niektórych perykop może stanowić pomoc do wykorzystania podczas osobistej refleksji nad Słowem Bożym.

Jakub Dąbrowski

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2003, t. 36, z. 2, s. 549–550

Antoni Długosz, DOBRY BÓG MÓWI DO NAS. PISMO ŚWIĘTE DLA DZIECI, Częstochowa, Edycja św. Pawła 2003, 224 s.

Książka bpa Antoniego Długosza, długoletniego wykładowcy katechetyki, jest podręcznikiem katechetycznym dla dzieci szkoły podstawowej, bogato ilustrującym poszczególne perykopy Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu. Wprowadzenie w całość materiału, składającego się z opowiadań biblijnych, stanowi „List do rodziców, katechetów i wychowawców”. Stara się w nim w sposób krótki i prosty wytłumaczyć, że „Pismo św. jest księgąadaną człowiekowi, by ciągle odczytywał zbawcze przesłanie Boga. Jako księga Bosko-ludzka domaga się ono szczególnego przygotowania, które pozwoli ją dobrze interpretować”. Dlatego, jak pisze autor, postanowił przybliżyć dzieciom opisane działania Pana Boga w życiu człowieka. Zaznacza, że treść książki wymaga kilku wyjaśnień, a mianowicie:

a. Każde opowiadanie biblijne charakteryzuje trójczłonowość: sytuacja znana dziecku z codziennego życia, przekaz biblijny, ukazanie jednego ze sposobów realizacji Bożego wezwania.

b. Przekaz biblijny stanowi parafrazę tekstu biblijnego.

c. Wydarzenie biblijne jest opowiadane w czasie teraźniejszym, by dziecko, słuchając lub czytając dany fragment, brało w tym zdarzeniu udział jako uczestnik, a nie tylko jako osoba biernie je wspominająca.

d. Pradzieje biblijne – 11 rozdziałów Księgi Rodzaju – opisane są w Piśmie Świętym za pomocą szczególnych gatunków literackich. Część biblijną tych rozdziałów w większości przekłada autor w formie teologicznego przesłania. Powiada, że zależy mu na tym, aby plastyczne i oryginalne przekazy nie wyrobiły u dzieci przekonania, że cała treść prาดziejów biblijnych stanowi historyczny przekaz w dzisiejszym znaczeniu tego słowa. Tematyka tych rozdziałów zawiera zbawczą odpowiedź Boga na egzystencjalne pytanie ludzi: jakie są początki świata, człowieka, relacje Boga do świata i ludzi, dlaczego cierpimy i umieramy, skąd pochodzi zło i podziały między ludźmi.

Z takim wyjaśnieniem swoich założeń katechetycznych zwraca się autor do swoich potencjalnych czytelników – rodziców, katechetów i wychowawców, aby założony przez niego cel realizowali w duszach i sercach swoich wychowanków, by – zapoznając dzieci z orędziem biblijnym Starego i Nowego Testamen-